

4. Ptolemaeus in de Cultuurbibliotheek

4.A. Encyclopedische woordenboeken

(die kunnen dienen om Ptolemaeus beter te situeren maar ook om kaarten, over de Romeinse bezetting in onze streken, te begrijpen)

Abraham Ortelius voegde aan zijn *Theatrum Orbis Terrarum* van 1570 al een register toe van *Antiqua [nomina] regionum, insularum, urbium, oppidorum...* (CB 2006/4209). In 1578 gaf hij zijn *Synonyma geographica* uit. (CB 2008/2633). Dit encyclopedisch woordenboek bevat 10.000 ingangen. Het woord **Gallia** geeft 6 items met verwijzingen naar auteurs en vertalingen. Bij **Lugodinum** leest men: “*legodenon Ptolemaeo Batavorum urbs, in Gallia Belgica. Stoeplerinus Utrecht interpretatur. Ego Leyden iudico.*” Bij **Phrudis**: “*Ptolemaeo Galliae Belgicae fluvius. Some, à Becano. Sambre, à Coenali interpretatur.*” **Itius**, vide Iccius biedt een heus artikel over deze haven die door Caesar gebruikt werd.

Het onvolprezen werk *Histoire des grands chemins de l'empire Romain* van Nicolas Bergier (Brussel 1728) (CB 2008/808) biedt informatie over plaatsnamen in onze streken, bij Ptolemaeus. Het werk is zeer systematisch opgebouwd en bevat een uitvoerige *Table des matières* en de *Tabula Itineraria ex illustri Peutingerorum bibliotheca*. Zie bv. over Gallië. pp.499-529; over Gessoriacus Portus p.528 en 547.

Philippi Cluveri Introductionis in universam geographiam, tam veterem quam novam libri VI is niet echt een woordenboek maar, ondermeer door zijn index, de *Praecognita geographica*, de overvloed aan kaarten en de overzichtelijke indeling van het werk, is het hier op zijn plaats. Het werd in 1729 door Augustinus Bruzen la Martiniere in Amsterdam opnieuw uitgegeven. (CB 2008/1729) Zie bv. de kaart op p.100 *Gallia antiqua et nova* en op p.112: *Germaniae Cisirhenanae ut inter J. Caesaris et Traiani fuit imperia, Scaldis item Mosae ac Rheni ostiorum antiqua descriptio*.

Jean Baptiste Bourguignon d'Anville (1697-1782) tekende een kaart van Gallië in de Romeinse tijd en voor het goed begrip van zijn kaart schreef hij *Notice de l'Ancienne Gaule, tirée des monumens Romains*. (Parijs, 1760) (CB 2008/2696). De kaart is niet voorhanden in de bibliotheek. Zijn *Notice* wel. Het is een encyclopedisch woordenboek over de plaatsnamen op zijn kaart.

Als voorbeeld nemen we 'Itius Portus'. Zoals gebruikelijk worden eerst de moderne coördinaten opgegeven: 51°, 20°. Dan volgt een discussie van 3 bladzijden over de juiste ligging. Moderne en klassieke schrijvers worden in het debat betrokken: de Joinville, du Cange, de Valois, Cluvier, Sanson, le Quien, Malbranq en César, Strabon, Ptolémée...

Zoals de titel van het werk zegt, gebruikt de auteur *monumens Romains*. Dat zijn historische auteurs, maar bv. ook de *Tabula Peutingeriana* en inscripties. De bruikbaarheid van het werk wordt bevordert door een *Table des auteurs*, en een *Table des matières*.

Schatkamer der Nederlandsse oudheden of woordenboek behelsende Nederlands steden en dorpen... van Ludovicus Smids werd in 1787 te Haarlem, door Pieter Langendyk opnieuw

uitgegeven. (CB 2009/1557) Zie bv. Iccius Portus p. 154.

Ofschoon het *Handbuch der alten Geographie von Europa* van Albert Forbiger (Hamburg, 1877) (CB 2009/1303) geen woordenboek is, zal men er toch alle klassieke teksten over Gallië in vinden (pp. 81-193). Bovendien is het *Geographisches Namenregister* een nuttig instrument om plaatsnamen te identificeren. Nemen we bv. Itius Portus dat verwijst naar p. 189 waar men weer een hele discussie terugvindt, ook met d'Anville.

Om oude kaarten te begrijpen kan *Lemprières Classical Dictionary of proper names mentioned in ancient authors* (Londen, 1972) nuttig zijn. (CB 2002/1726)

H. Merguet, *Lexikon zu den Schriften Cäsars*, (Hildesheim 1963) zal veel dienst bewijzen bij de studie van Gallia. De trefwoorden bieden de vertaling en tekstfragmenten (CB 97/791)

De Realencyclopädie is natuurlijk het referentiewerk bij uitstek. (CB 97/774)

Het *Woordenboek der Oudheid* (Roermond, 1973) biedt algemene informatie en vaak verhelderende kaartjes (bv. Afb. 50: Gallië en Britannië in de 1^e en 2^e eeuw na Chr.) (CB 2002/4533).

Gecombineerd opzoeken in de catalogus met bv. de trefwoorden *geografie* en *encyclopedische woordenboeken* geeft een lijst van beschikbare woordenboeken.